

Татарстан Республикасы Милли китапханәсе
Национальная библиотека Республики Татарстан

**Мәгърифәтчелек
каһарманы:
Каюм Насыыйри**

*Каюм Насыыйриниң (1825 - 1902)
тууына 180 ел*

Күргәзмә каталогы,
2005 елның январе - феврале

**Подвижник
просвещения:
Каюм Насыри**

*180 лет со дня рождения
Каюма Насыри (1825 - 1902)*

Каталог выставки,
январь - февраль 2005 г.

Казан - Казань
«Милли китап» нәшрияте
Издательство «Милли китап»
2005

ББК 91.18 + 91.9: 83.3 Тат

Н 26

Төзүчөсө: З.А.Мамакова

Жав. мөхәррире А.Р.Габделхакова

Мәҗрифәтчелек каһарманы: Каюм Насыри: Каюм Насыриниң тууына 180 ел (1825-1902): Күргәзмә каталогы, 2005 елның январь-февраль. / Татарстан Республикасы Милли к-ханәсе; Төз.: З.А. Мамакова; Жав. мөх-ре. А.Р. Габделхакова. - Казан: Милли китап, 2005. - 27 б.

Кулыгыздагы каталог бөек татар мәҗрифәтчесенә К.Насыриниң тууына 180 ел тулуга багышланган күргәзмәдә урын алган барлык документларның библиографик тасвирламаларын үз эченә ала.

Каталогның ахырында авторларның һәм авторсыз хезмәтләр исемнәренң ярдәмче күрсәткече бирелде.

Составитель: З.А.Мамакова

Отв. редактор А.Р.Абдулхакова

Подвижник просвещения: Каюм Насыри: 180 лет со дня рождения К.Насыри (1825-1902): Каталог выставки, январь - февраль 2005г. / Национальная библиотека Республики Татарстан; Сост.: Мамакова З.А.; Отв. ред. А.Р.Абдулхакова. - Казань: Милли китап, 2005. - 27 с.

Каталог выставки содержит библиографические описания всех документов, представленных на выставке, посвященной 180-летию со дня рождения выдающегося татарского просветителя К. Насыри.

Каталог снабжен вспомогательным алфавитным указателем авторов и заглавий безавторских работ.

© Татарстан Милли китапханәсе
Национальная библиотека РТ, 2005;
© «Милли китап» нәшрияты
Издательство «Милли китап», 2005.

Кереш сүз

2005 елның 14 февралендә мәшһүр татар галиме, әдибсе һәм мәҗрифәтчесе Каюм Насыриниң (1825-1902) тууына 180 ел тулды. Ул - үзсенең бөтен гомерен, талантын, ижат куәтен татар халкына багышланган шәхес. Узенең күпкырлы фәнни, әдәби, педагогик һәм мәҗрифәтчелек эшчәнлегенә белән Каюм Насыри исемен XVIII йөзненң бөек мәҗрифәтчеләре рәтенә куярга мөмкин. Туган халкына тирән мөхәббәт, ватанының якты киләчәгенә чиксез ышануы жөһәттеннән аны дөньякүләм танылган рус галиме Ломоносов белән тиңләргә мөмкин.

К. Насыриниң юбилее унае белән Татарстан Республикасы Милли китапханәсененң күргәзмәләре залында «Каюм Насыри - мәҗрифәтчелек каһарманы» дип аталган, 5 бүлектән торган китап күргәзмәсе оештырылды. «К. Насыри һәм ул яшәгән заман», «К. Насыриниң мәҗрифәтчелек эшчәнлегенә» бүлектәрендә аның фәнни, әдәби һәм педагогик эшчәнлеген чагылдырган китаплар, мәкаләләр, рәсемнәр төкәдим ителде. «К.Насыриниң тормыш һәм ижат юлы» бүлегенә аның сикәлтәле гомер юлы турында сөйләүче, галим-мәҗрифәтче, әдип, педагог, тарихчы-этнограф, тел галиме буларак шәхәсен ача торган китаплар тупланды. К.Насыриниң якыннары һәм замандашлары, аның фәнни-ижади мирасын өйрәнгән язучылар һәм галимнәр тарафыннан әйтелгән һәм язылган хатирәләр, фикерләр, бәяләмәләр белән «К. Насыри ядкәре» бүлеге таныштырды.

Күргәзмәне оештырганда Татарстан Республикасы Милли китапханәсенен татар әдәбияты һәм туган якны өйрәнү бүлгесе фондлары файдаланылды.

Күргәзмәне киң жәмәгатьчелеккә тәгаенленеп куелды. Татар халкының мәданияте һәм мәгарифе үсешенә зур өлеш керткән мәшһүр татар мәгърифәтчесе Каюм Насыйриның ижаты белән тирәнтен кызыксынучылар өчен дә биредә кызыклы материаллар урнаштырылды.

Күргәзмәнең каталогы витриналарга, киштәләргә куелган барлык документларның библиографик тасфирламаларын үз эченә ала, алар күргәзмәнең бүлекләренә туры китереп төркемләнделәр. Икенче бүлектә тасвирламалар К. Насыйри әсәрләренен басылып чыгу елларына бәйле хронологик эзлеклелектә бирелде, ә калган дүрт бүлектә алар авторлар фамилияләрен һәм авторлары күрсәтелмәгән хезмәтләр исемнәрен алфавит тәртибенә салып урнаштырылды. Бүлекләр эчендә башта татар телендә, аннары рус телендәге тасвирламалар теркәлдә.

Каталогта барлыгы 73 тасвирлама бар, алар гомуми нумерация белән тезелде. Һәр тасвирлама янында китапханә шифры куелган, аның ярдәмендә документны китапханә фондыннан табып алырга мөмкин.

Каталог ахырында авторларның һәм авторлары күрсәтелмәгән хезмәтләренен ярдәмче күрсәткече бирелде.

Предисловие

14 февраля 2005 года исполнилось 180 лет со дня рождения выдающегося татарского ученого, писателя и просветителя Каюма Насыри (1825-1902). Всю свою жизнь, весь свой талант посвятил он родному татарскому народу. По многогранности своей научной, литературной, педагогической и просветительской деятельности Каюма Насыри можно поставить в один ряд с великими просветителями XVIII века. Глубокой любовью к родному народу, безграничной верой в прекрасное будущее своей родины он напоминает великого русского ученого М. Ломоносова.

К юбилею К. Насыри в выставочном зале Национальной библиотеки Татарстана была организована книжная выставка под названием «Подвижник просвещения: Каюм Насыри», состоявшая из 5 разделов. В разделах «К. Насыри и его время», «Просветительская деятельность К. Насыри» были представлены книги, статьи, иллюстрированные материалы, раскрывающие его научную, литературную и педагогическую деятельность. В разделе «Жизнь и творчество К. Насыри» были собраны книги рассказывающие о нелегком жизненном пути, раскрывающие личность К.Насыри как ученого-просветителя, писателя, педагога, историка-этнографа, языковеда. С воспоминаниями его близких, писателей, ученых, которые соприкосались с его научными, литературными работами можно узнать из раздела «Память о К.Насыри»

При организации выставки были использованы фонды отдела татарской и краеведческой литературы Национальной библиотеки Республики Татарстан.

Выставка была рассчитана на широкую читатель-

1. Гайнуллин М.Х. Каюм Насыри // Гайнуллин М.Х. Татар әдәбияты XIX йөз. - Казан, 1968. - Б.124-217.

8(с)Тат
Г 17

2. Гайнуллин М.Х. Каюм Насыри: Тормыш һәм ижат юлы. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. - 356.

8(с)Тат
Г 17

3. Гали М. Каюмның бала-чагы. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1958. - 80б.

Ә

Г 18

4. Ибраһимова Ф. Каюм Насыри турында истәлекләр // Әдәби мирас. - Казан, 1996. - Б. 57-75.

83.3Тат
Ә36

5. Каюм Насыри: 1825-1945 (тууына 120 ел тулга багышланган гыйльми сессия материаллары). - Казан: Татгосиздат, 1948. - 144б.

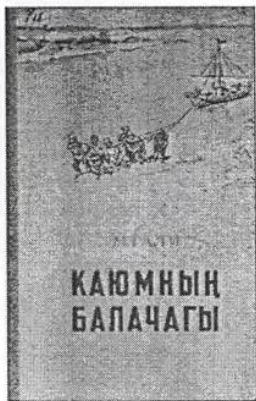
8(с)Тат
Н26

6. Каюм Насыриның тууына 170 ел // Казан утлары. - 1995. - №2. - Б.186.

7. Каюм Насыри һәм татар фольклористикасы // Фольклор жанрларын анализлау. - Казан, 1986. - Б. 14-22.

8(с)Тат
Ф 72

8. Ногман М. Николай

Иванович Лобачевский исемендәге Фәнни китапханә кулъязмаларын тасвирламасы. 3-нче чыг.: Каюм Насыри кулъязмалары. - Казан, 1958. - 48с.

8(с)Тат
Н64

9. Выдающийся просветитель - демократ Каюм Насыри. - Казань, 1976. - 215с.

К 1ф(с)
В 92

10. Гайнуллин М.Х. Каюм Насыри: (его научная, литературная и просветительская деятельность). - Казань: Татгосиздат, 1945. - 84с.

К 8(с)Тат
Г 14

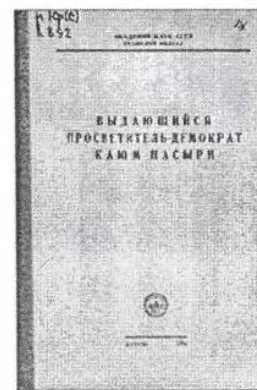
11. Гайнуллин М.Х. Каюм Насыри: Очерк жизни и творчества. - Казань: Татар. кн. изд-во, 1975. - 47с.

К 8(с)Тат
Г 17

12. Гайнуллин М.Х. Каюм Насыри // Гайнуллин М.Х. Татарская литература XIX века. - Казань, 1975. - С.168-198.

К 8(с)Тат
Г 17

13. Исторические песни казанских татар // Известия общества археологии, истории и этнографии при Императорском казанском уни-

верситете. - Казань, 1899. - Вып.3. - С. 18.

К 9

К14

14. Мустафин Р. Выдающийся татарский просветитель // Мустафин Р. Образ времени: Статьи. - Казань, 1981. - 296с.

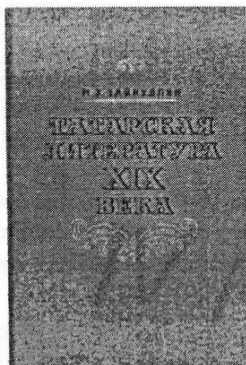
К 8(с)Тат

М 67

15. Насыри Каюм // Татарский энциклопедический словарь. - Казань, 1998. - С. 388.

К 92

Т 23

II бүлек К.Насыйринның әсәрләре

II раздел Произведения К.Насыри

16. Насыйри К. Сайланма әсәрләр. - Казан: Татгосиздат, 1945. - 188б.

Ә
Н 26

17. Насыйри К. Әбүгалисина. - Казан: Татгосиздат, 1947. - 43б.

Ә
Н 26

18. Насыйри К. Әбүгалисина. - Казан: Татгосиздат, 1950. - 80б.

Ә
Н 26

19. Насыйри К. Сайланма әсәрләр. - Казан: Татгосиздат, 1953. - 417б.

001
Н 32

20. Насыйри К. Әбүгалисина. - 3-нче басма. - Казан: Татгосиздат, 1953. - 87б.

Ә
Н 26
21. Насыйри К. Әкиятләр. - Казан: Таткнигоиздат, 1954. - 31б.

Ә
Н 26

22. Насыйри К. Сайланма әсәрләр. - 2-нче басма. - Казан: Таткнигоиздат, 1956. - 418б.

Ә
Н 26

23. Насыйри К. Әбүга-

лисина. - 4-нче басма. - Казан: Татгосиздат, 1957. - 67б.

Ә
Н 26

24. Насыйри К. Әкиятләр. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1960. - 31б.

Ә
Н 26

25. Насыйри К. Әсәрләр. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1971. - 143б.

Ә
Н 26

26. Насыйри К. Әбүгалисина. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. - 64б.

Ә
Н 26

27. Насыйри К. Әнмүзәж. - Казан, 1975. - 22б.

4(с)Тат
Н 26

28. Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 2 томда. - Казан: Татар. кит. нәшр. -

Т. 1 - 1974. - 340б.

Т. 2. - 1975. - 319б.

001
Н 26

29. Насыйри К. Киптап - әт - төрбия. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1994. - 143б.

74.9
Н 26

13

30. Насыйри К. Гарәп мәкальләре (Гөл бакчасы) / Мирас. - 1995. - №3. - Б. 28-31.

31. Насыйри К. Ахмаклык, наданлык // Мирас. - 1995. - №7-8. - Б. 31-39.

32. Насыйри К. Шифалы үләннәр: Хәвасе нәбатат. - Казан: Раннур, 1999. - 192б.

53.5

Н 26

33. Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда. - Казан: Татар. кит. нәшр. -

Т. 1. - 2003. - 368б.

Т. 2. - 2004. - 400б.

Ә

Н 26

34. Насыри К. Избранные произведения. - Казань:

Татар. кн. изд-во, 1977. - 255с.

К 001

Н 32

35. Насыри К. Сказание о мудром абу алисине / Пер. с татар. С. Гильмутдинова. - Казань: Татар. кн. изд-во, 1981. - 126с.

С (тат)

Н 26

III бүлек

К.Насыйри һәм ул яшәгән заман

III раздел

К.Насыри и его время

36. Гобәйдуллин Г. Тарихи сәхифәләр ачылганда: Сайланма кезмәтләр. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. - 344б.

63.3(2)
Г 63

37. Низамов Р.А. Педагогик уйланулар. - Казан: Мәгариф, 1994. - 96б.

74
Н 55

38. Урманче Б. Альбом. - Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. - С. 21.

К 73
У 69

39. Шәймәрдәнов Р.Х., Сибгатуллин Р.Г. Татар халык педагогикасы: Педагогика институтларының барлык белгечлекләре, төрле типтагы гомуми урта белем бирү мәктәпләренә технология берләшмәләрендә һәм мөгаллимнәргә үзлекләреннән үзләштерү өчен махсус курс программасы - уку ярдәмчеге - Яр Чаллы, 1996. - 32с.

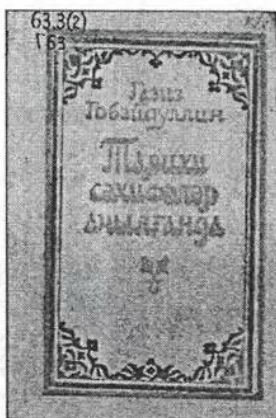
74
Ш 91

40. Әдәбият чыганакларының барлганда. - Казан: Татар. Фән. Академ. Г.Ибраһимов исем. Тел, әдәбият, тарих ин - ты, 1994. - 103б.

83.Тат
Ә 26

41. Жәләлиев Ш.Ш. Каюм Насыри ижатында татар халык тәрбия тәҗрибәсе // Жәләлиев Ш.Ш. Милли тәрбия нигезләре: Татар

урта гомуми белем бирү мәктәпләре, педагогика колледжлары, училищелары өчен уку ярдәмчеге. - Казан, 2003. - Б. 99-105.

74
Ж 84

42. Каримуллин А.Г. У истоков татарской книги (от начала возникновения до 60-х годов XIX века). - Казань: Татар. кн. изд-во, 1971. - 223с.

К 002
К 23

43. Махмутова А.Х. Становление светского образования у татар. (Борьба вокруг школьного вопроса. 1861-1917). - Казань: Изд-во КГУ, 1982. - 96с.

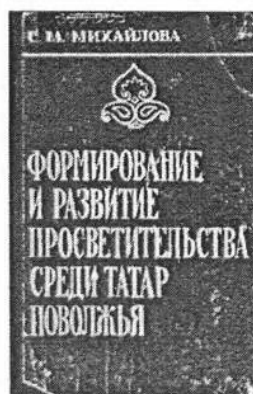
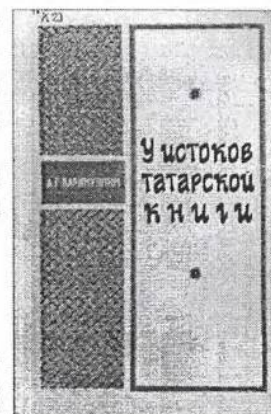
К 371
М 36

44. Михайлова С.М. Формирование и развитие просветительства среди татар Поволжья (1800-1861). - Казань: Изд-во КГУ, 1972. - 228с.

К 1ф(с)
М 69

45. Общественно - политическая мысль в Поволжье в XIX - начале XX века. - Казань: Изд-во КГУ, 1977. - 272с.

1ф(с)
О 28

46. Проблема преемственности в татарской общественной мысли: Сборник. - Казань, 1985. - 164с.

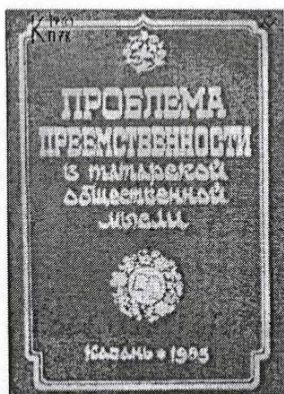
К 1ф(с)
П 78

47. Усманов М. Заветная мечта Хусаина Фаизханова: Повесть о жизни и деятельности. - Казань: Татар. кн. изд-во, 1980. - 223с.

Р 2
У 75

48. Ханбиков Я.И. Краткий исторический обзор основных направлений педагогической мысли татарского народа // Ханбиков Я.И. История педагогики татарского народа. - Казань, 1975. - С.9-24.

К 371
Х 19

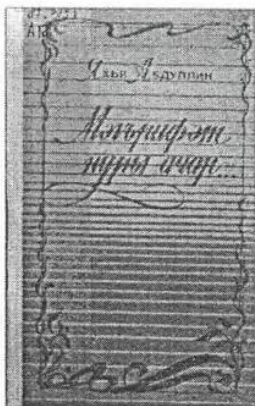

IV бүлек
К.Насыранның
магрифәтчелек
эшчәнлеге

IV раздел
Просветительская
деятельность
К.Насыри

49. Абдуллин Я. Галим һәм мәгърифәтче // Абдуллин Я. Мәгърифәт нуры ачар... (Татар ижтимагый фикере тарихыннан сәхифәләр). - Казан, 1987. - Б. 83-108.

87.3(2)
А 12

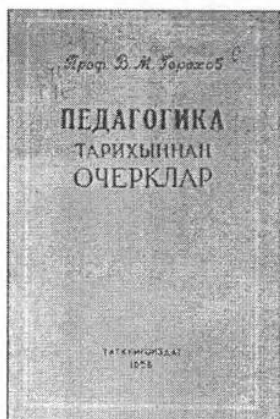
50. Горохов В.М. Күренкелә татар галиме һәм педагогы Каюм Насыри (1825-1902) // Горохов В.М. Педагогика тарихыннан очерклар. - Казан, 1956. - Б. 63-70.

371
Г 70

51. Кәримуллин Ә.Г. Каюм Насыриниң «Таң йолдызы» // Кәримуллин Ә.Г. Китап дөнъясына сөяхәт. - Казан, 1979. - Б. 147-154.

002
К 95

52. Милли мәктәп һәм укытунын мәһим мәсьәләләре. (Национальная школа и актуальные проблемы обучения). - Казань: Мастер Лайн, 2001. - 64с.

74
М 48

53. Сәхипова Р.Ә. Беллем эчтәлегендә милли - региональ компонент. 1 китеп. Педагогик югары уку йортларында «Туган тел һәм әдәбият» белгечлеге буенча студентлар һәм

мегалымнәр өчен «Туган халкыбызның мәдәният тарихы» фәнненән методик кулланма һәм лекцияләр курсы. - Казан: «Чишмә» нәшр., 2000. - 114б.

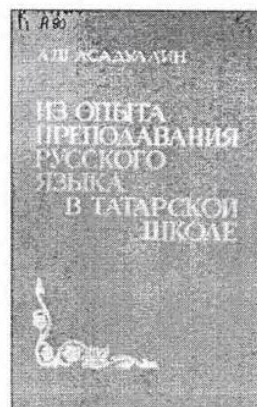

63.3(2)
С 97

54. Хужиехмәтов Ә.Н. Татар мәгърифәтчесе Каюм Насыриниң педагогик эшчәнлеге турында уйланулар // Хужиехмәтов Ә.Н. Тәрбия - уен эш түгел. - Казан, 1993. - Б. 96-127.

74
Х 80

55. Асадуллин А.Ш. Каюм Насыри об изучении русского языка татарами // Асадуллин А.Ш. Из опыта преподавания русского языка в татарской школе. Методическое наследие. - Казань, 1981. - С. 10-25.

К 4(с) Р (07)
А 90

56. Беркутов В.М. Каюм Насыри (Насыри) // Беркутов В.М. Развитие математического образования булгаро - татар. - Казань, 1997. - С. 118-126.

К 74
Б 48

57. Мифтахова Н. О первых книгах по химии на та-

тарском языке // Эхо веков. - 2002. - №3-4. - С. 231-237.

58. Мурадов В. Ефимий Малов о Ш.Марджани, К.Насыри и В. Радлове // Эхо веков. - 1999. - №1-2. - С. 152-160.

59. Насырова Г.Г. Деятельность Каюма Насыри в области татарского языкознания: 10.02.02. - Яз. народов РФ (татар. лит.): Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук. - Казань, 2002. - 24с.

К 81.632.3

Н 32

60. Урманче Б. Каталог юбилейной художественной выставки. - Казань, 1987.

К 85.10

У 69

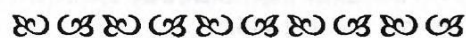
61. Фахрутдинов Р.З. Естественно-математическое образование в педагогическом наследии Каюма Насыри: 13.00.01 - общая педагогика, история педагогики и образования: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук. - Казань, 2002. - 25с.

К 14

Ф 29

62. Юзеев А. Идеология джадизма: история и современность // Эхо веков. - 1999. - №3-4. - С. 126-135.

V бүлек
К.Насыри
ядкаре

V раздел
Память
о К.Насыри

63. Гайнетдинова Г. Каюм Насыйри исемендәге бүлөк ияләре // Мәгариф. – 1998. - №3. - Б. 74.

64. Кәримуллин Ә.Г. Каюм Насыйри календарлары // Әйдә халыкка хезмәткә! (Күренекле татар публицистлары). - Казан, 1985. - Б. 11-26.

65. Насыйрия Х. // Өмет йолдызлары. - Казан, 1998. - Б. 52-58.

83.3Тат
Ө 42

66. Хәмидуллин Ә. Каюм Насыйриниң «Әбүгали-сина кыйссасында акыл культы // Мәгариф. - 1994. - №2. - Б. 20-21.

67. Хәснәтдинова Р. Андыйлар табигаттә сирәк очрый // Казан утлары. - 1998. - №4. - Б. 142-148.

68. Хәснәтдинова Р. Кыйбла // Мирас. - 1999. - №12. - Б. 151-157.

69. Хәсәнов А. Тәүге сукмакны салучы. Каюм Насыйри һәм аның ижатының ачы язмышы // Казан. - 1997. - №7. - Б. 112-114.

70. Хусаинов А. Первопроходец. Участь Каюма Насыри и судьба его творений // Казань. - 1997. - №7. - С. 112-114.

71. Жәләлиев Ш. Каюм Насыйри татар халык тәрбиясе // Мәгариф. - 2001. - №6. - Б. 75-78.

72. Бушканец Е.Г. Каюм Насыров // Бушканец Е.Г. Казань. Путеводитель: Татар. кн. изд-во, 1964. - С. 79-80.

К 91(с)
Б 94

73. Ишмуратов И.М., Садыков Т.С. На родине Каюма Насырова // Ишмуратов И.М., Садыков Т.С. По просторам Татарии. - Казань, 1971. - С. 86-88.

К 796.5
И 97

*Авторлар һәм авторсыз әсәрләрниң
исемнәре күрсәткече*

*Указатель авторов и заглавий
безавторских работ*

А

Абдуллин Я. 49
Асадуллин А.Ш. 55

Ә

Әдәбият чыганакларын барлаганда 40

Б

Беркутов В.М. 56
Бушканец Е.Г. 72

В

Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри 9

Г

Гайнетдинова Г. 63
Гайнуллин М.Х. 1-2, 10-12
Гали М. 3
Гобәйдуллин Г. 36
Горохов В.М. 50

Ж

Жәләлиев Ш.Ш. 41, 71

И

Ибраһимова Ф. 4
Исторические песни казанских татар 13
Ишмуратов И.М. 73

К

Каримуллин А.Г. 42
Кәримуллин Ә.Г. 51, 64

М

Махмутова А.Х. 43
Милли мәктәп һәм укытуның мөһим мәсьәләләре 52

Мифтахова Н. 57
Михайлова С.М. 44
Мурадов В. 58
Мустафин Р. 14

Н

Насыри К. 5-7, 15
Насырия Х. 65
Насырова Г.Г. 59
Низамов Р.А. 37
Ногман М. 8

О

Общественно-политическая мысль в Поволжье 45

П

Проблема преемственности в татарской общественной мысли 46

С

Сәхипова Р.Ә. 53

У

Урманче Б. 38, 60
Усманов М. 47

Ф

Фахрутдинов Р.З. 61

Х

Ханбиков Я.И. 48
Хусаинов А. 70
Хужиахметов Ә.Н. 54
Хәмидуллин Ә. 66
Хөсетдинова Р. 67-68
Хөсәенов А. 69

Ш

Шәймәрданов Р.Х. 39

Ю

Юзеев А. 62

Эчтәлек Соҗержание

Кереш сүз.....3
Предисловие.....5

I бүлек. К.Насыриның тормыш
һәм иҗат юлы

I раздел. Жизнь и творчество

К. Насыри.....7

II бүлек. К. Насыриның әсәрләре

II раздел. Произведения К. Насыри.....11

III бүлек. К. Насыри һәм ул яшәгән заман

III раздел. К.Насыри и его время.....15

IV бүлек. К. Насыриның мәҗрифәтчелек
эшчәнлеге

IV раздел. Просветительская деятельность

К. Насыри.....19

V бүлек. К.Насыри ядкәре

V раздел. Память о К. Насыри.....23

Авторлар һәм авторсыз әсәрләренң
исемнәре күрсәткече

Указатель авторов и заглавий

безавторских работ.....25